

και χοίριον λίπος (1) η και με ειδικήν βοτάνην, τὸ στρούθιον (herba lanaria)-
 'Επίσης τὰ ἔρια ὑπὸ τῶν ἐριοπλῦτων ἐθυμίοτο με θεῖον, τὸ ὁποῖον πλὴν τῆς
 δυσαρέστου ὁσμῆς προεκάλει ἐνίοτε και πυρκαϊάς (2).

Ἐκ τῶν εὐτελεστέρων ἐρίων ἦσαν τὰ βραχέα τοιαῦτα και τὰ ἐναπομένοντα
 μετὰ τὸ λανάρισμα.

Τὰ χρώματα με τὰ ὁποῖα οἱ βυζαντινοὶ βαφεῖς ἔβαφον τὰ ὑφάσματα ἐκαλοῦν-
 το βάμματα η και ἄνθη τῶν βασιλέων η ἀνθοβάφον, ὅταν δὲ οὗτοι ἐχρησιμοποιοῦν
 κακῆς ποιότητος χρώμα τὰ ἔρια ἐκαίοτο, διότι καθίστατο ἀσθενῆς ἡ ὕφανσίς
 των. Δι' ὃ και οἱ βαφεῖς (ἀνθινῶν ἐρίων βαφεῖς) ὑπέκειντο εἰς διαφόρους ποινάς,
 τῆς πράξεώς των χαρακτηριζομένης ὡς ἰδιαιτέρως βλαβερᾶς. Μία τοιαύτη ἦτο
 ἡ βαφή διὰ τοῦ αἵματος τοῦ χοίρου, ὁπότε και ἡ τιμωρία ἦτο ἡ χειροκοπή (3).

Τὰ χρησιμοποιούμενα χρώματα ἦσαν τὸ λευκόν, τὸ βυσσινόν, τὸ κίτρινον, τὸ
 μέλαν, τὸ βαθέως μέλαν (κοραζόν), τὸ φαιόν, μῦνινον (προφανῶς ἐκ τοῦ χρώματος
 τοῦ μύος), τὸ ἰόχρουν (ἀγθιναέριον), τὸ βένετον, τὸ γαλάζιον, τὸ ἐρυθρόν, τὸ
 ἐκ τοῦ κρεμέζου (4) (κοκκοβαφῆς) καλούμενον κόκκινον, ρήσιον (ἐκ τοῦ χρώματος
 τῆς ροιᾶς), τὸ βαθέως ἐρυθροῦ χρώματος ὀξέον, τὸ λαμπροῦ ἐρυθροῦ χρώματος
 (σκαρλάτον), τὸ χλωρόν η πράσινον, τὸ μήρσινον (ἔχον τὸ χρώμα τῆς μυρσίνης)
 και τὸ χελιδονοειδές (ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ πτερώματος τῆς χελιδόνος) (5).

Πλὴν τῶν φυτικῶν χρωμάτων και τοῦ κρεμεζίου οἱ Βυζαντινοὶ ἐχρησιμο-
 ποιοῦν διὰ τὴν βαφήν τῶν ὑφασμάτων και τὰ ἐκ τοῦ κογγυλίου τῆς πορφύρας
 χρώματα, ἅτινα ἔβαφον τὴν μέταξαν, τὸ ἔριον και ἐνίοτε τὸ λίνον (6). Τὰ κογγύλια
 αὐτὰ ἐπρομηθεύοντο ἐκ τῆς Τύρου, τῆς Σιδῶνος, τῆς Λακωνικῆς, τῆς Εὐβοίας και
 ἐκ τῆς Σαρδοῦντος, ἐκαλοῦντο δὲ και θαλασσόβαφα η θάλασσαι. Τὰ με πορφυροῦν

1. 2. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β' (1948) σελ. 190 «... ἔστι δὲ ἀπὸ τούτων οὐκ ὀλίγη βλάβη και
 κίνδυνος. Θυμῶσι γὰρ πολλακίς τὸ θεῖον· και πρῶτον μὲν ἡ τούτων ὁσμὴ ἀηδῆς οὕσα πολ-
 λὴν δυσωδίαν τοῖς ἐνοικοῦσιν παρέχει· πολλακίς δὲ και θυμῶντες ἐνῶσιν... τὸ πῦρ και τὸ θεῖον
 και ἀπὸ τούτων συνεχῆς καῦσις προσγίνεται τοῖς οἰκῆμασι τοῖς παρακειμένοις» (Ἀρμενοπού-
 λου : Ἐξάβιβλος Βιβλίον 2, 21).

3. Λέοντος Σοφοῦ : Τὸ Ἐπαρχικόν Βιβλίον 8, 4. Οἱ βαφεῖς, ὡς οἱ Ἐριοπλῦται, ἦτο δυνα-
 τὸν νὰ προκαλέσουν πυρκαϊάν «Ἡ τῶν Θερμοβρόχων και Βαφῶν ἐργασία διὰ πυρός, ὡς ἐπ'
 τὸ πλείστον και συνεχῆς οὕσα τοῦς ἐπικειμένους οἴκους λυμαινεται»... «καθὸς γὰρ εἶρηται'
 πολλὴ τε και συνεχῆς οὕσα ἡ καῦσις οὐ μόνον λοιμὸν τοῖς ἐπικειμένοις τίκτει, ἀλλὰ και κίν-
 δυνον αὐταῖς ταῖς ὁποῖαις ἀπὸ τοῦ πυρός προστίθεται» (Ἀρμενοπούλου : Ἐξάβιβλος Β2, 18).

4. Τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ἐντόμου κηκίδος και τοῦ ὁποῖου ζῶηρον ἐμπόριον συναντῶμεν
 και κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας (Λ. Θ. Χουμανίδη : Μαθήματα Ἱστορίας Οἰκονομ-
 κοῦ Βίου, Ἀθήναι, 1969, σελ. 416).

5. 6. Περὶ τούτων εἰς Φ. Κουκουλέ : και «Περὶ βυζαντινῶν φορεμάτων» εἰς «ΕΕΒΣ» 13,
 89 και εἰς «Βυζαντινῶν Βίος και Πολιτισμός», τόμ. Στ., σελ. 268 - 269. Τὰ κογγύλια ταῦτα ἠλιεύον-
 το ὑπὸ εἰδικῶν πρὸς τοῦτο ἀλιέων (κογγυλευτῶν). Ἡ ἀρχαιότερα συντεχνία ἐν Βυζαντίῳ (5ος
 αἰὼν) ἦτο ἡ τῶν βαφῶν πορφύρας (Tamara Talbot Rice : Everyday life in Byzantium, London 1967,
 σελ. 124). Ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος ὁμοῦς τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἦτο ἐλεύθερον, διεκρίνοντο δὲ ἰδιαι-
 τέρως οἱ ἔβραῖοι (L. Brehier : σελ. 288).

βάμμα βεβαμμένα υφάσματα έκαλοϋντο βλαττία ⁽¹⁾ δεδομένου δέ ότι υπήρχε και ψευδής πορφύρα εκ διαφόρων φυτών ⁽²⁾, τὰ μὲ ἀληθινὴν πορφύραν βεβαμμένα έκαλοϋντο όλόβηρα ἢ ἀληθινά ⁽³⁾. Πάντων δέ τῶν χρωμάτων τὸ πλέον ἀρεστὸν ἦτο κυανοῦν τῆς Περσίας ⁽⁴⁾. Μετὰ τὸν χρωματισμὸν τῶν υφασμάτων ταῦτα έφερόντο πρὸς προφύλαξιν εἰς τὰς ἀποθήκας ἢ εἰς κασσέλας ἀφοῦ τὸ πρῶτον έκπνίζοντο μὲ εὐόσμους ὕλας ⁽⁵⁾.

* * *

Τὰ φορέματα τῶν βυζαντινῶν διέφερον κατὰ κοινωνικὰς τάξεις και επαγγελματῶν και φυσικὰ τὰ ἀνδρικὰ τῶν γυναικειῶν ⁽⁶⁾. Τὰ φορέματα ταῦτα ἦσαν εκ βάμβακος ⁽⁷⁾, λίνου, μετάξης και έρίου. Αἱ στολαὶ τῶν ἀξιωματικῶν και στρατιωτῶν ἦσαν εκ λίνου ἢ έρίου ⁽⁸⁾ υπήρχον όμως και λινοβάμβακα, λινόμεταξα και λιτομαλλα. Τὰ τελευταῖα ἀναφέρονται ὡς μικτὰ εκ λίνου και έρέας ⁽⁹⁾. Ὁ Δημήτριος νόμαλλα. Τὰ τελευταῖα ἀναφέρονται ὡς μικτὰ εκ λίνου και έρέας ⁽⁹⁾. Ὁ Δημήτριος χρυσολωρᾶς μᾶς ἀναφέρει «διαφανῆ υφάσματα εκ λίνου και μετάξης ὁμοῦ» ⁽¹⁰⁾. και οἱ Ἰωάννης χρυσοστόμος διὰ «τὰ ὑπὸ τῶν έριου τῶν προβάτων ενδύματα» και τὰ «ἀπλᾶ και έξ έριου υφασμένα ἱμάτια» ⁽¹¹⁾.

Τὰ μάλλινα υφάσματα κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν προωρίζοντο κυρίως διὰ τὴν ενδυμασίαν τῶν πτωχῶν τάξεων ⁽¹²⁾, τῶν μοναχῶν και ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέρθη διὰ τὸν στρατόν, ἐνῶ οἱ ναυτικοὶ και οἱ κυνηγοὶ και βουκόλοι ἐπίσης έφόρουσαν ταῦτα ενδύματα ⁽¹³⁾. Δι' ὃ και ἡ παραγωγή έριούχων υφασμάτων ἦτο εἰς τῶν σπουδαιοτέρων παραγωγικῶν κλάδων τοῦ βυζαντίου, μολοντί οὐχὶ ἀνωτέρα τῶν έκ βάμβακος και λίνου, τούτων δέ ἀνωτέρα έθεωροῦντο τὰ μεταξωτὰ υφάσματα ⁽¹⁴⁾.

1.2. L. Brehier : Αὐτόθι. Κογχύλια τοῦ χρώματος τούτου ἤρχοντο και εκ Πολωνίας. (L. Brehier : σελ. 188).

3. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 40 και εἰς J. Ebersolt : Les arts somptuaires de Byzance, etude sur l'art imperial de Constantinople, Paris, 1923, σελ. 57.

4. J. Ebersolt : σελ. 11.

5. Ἰωάννης χρυσοστόμος : Patrologia Graeca, εκδ. Migne 56, 587 και 63, 145.

6. Ὁ Κουκουλέ ἀναφέρει χωρίον εκ τοῦ Ὀνειροκρίτου τοῦ Ἀχμέτ τὴν φράσιν «γυνὴ εἴαν ἴδῃ ὅτι έφορε: στολὴν ἀνδρὸς εἰς δόξα: αὐτῆς εἶσται» (Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β' σελ. 9).

7. Ὁ βάμβαξ έκαλεῖτο και έριόξυλον (έριον εκ ξύλου κατὰ Ἡρόδοτον) ἢ βύσσος ἢ βαμβάκιον, κατὰ Σουῖδαν ἢ Σούδαν δέ πάμβαξ ἢ παμβακίς.

8. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 23.

9. Ὑπήρχον και τὰ μετὰ χρυσῶν κλωστῶν υφασμένα ἢ τὰ λινόχρυσα (Θεοφάνους : Χρονογραφία εκδ. De Boor 244, 22, 25).

10. Σ. Λάμπρου : Παλαιολόγια, Πελοποννησιακά, 3, 230.

11. Ἰωάννης χρυσοστόμος : Patr. Gr. 53, 150 και 63, 200.

12. Tamara Talbot Rice : "Εν. ἀνωτ. σελ. 136.

13. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 24.

14. Ἡ μέταξα ἤρχετο εκ Κίνας, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δέ ἦτο κρατικὸν μονοπώλιον ἀφοθείσης τῆς παραγωγῆς τῆς ἐλευθέρως κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα εκτὸς ὠρισμένων ἐξαιρέσεων ἐπὶ μεταξωτῶν φορεμάτων υψηλῆς ποιότητος, ἄτινα ἀνελάμβανε νὰ παράγῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ Κράτος (G. Ostrogorsky : Histoire de l'Etat Byzantin, Paris, 1956, σελ. 105 και S. Runciman: Byzantine Civilization, London, 1954, σελ. 126). Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ σπουδαιοτάτη ὁδὸς τοῦ ἐμπορίου μετάξης ἦτο ἡ ἀπὸ Κίνας μέσφ Κεϋλάνης ἧτις έφερον εἰς Ἀκαμπα, ὅπου ὁ λιμὴν Αὔλα, ἐνθα ἦσαν ἐγκα-

Τὰ ἐξ ἐρίου, προβάτου, ἢ αἰγὸς προερχόμενα ἐκαλοῦντο καὶ αἰγνόμαλλα, ἐνῶ αἰγνομέταξα τὰ ἐξ ἐρίου αἰγὸς καὶ νήματος μετὰξης, τὰ δὲ ἐκ τριχῶν ταύρου κιλίκια (1). Τὰ ἐξ ἐρίου κάστορος ὑφάσματα (χάσδια) ἦσαν λίαν πολυτελῆ, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ ἐκ καμήλου, τὰ καλούμενα τζαμηλότια (2). Ἐπίσης παρήγοντο ἐκ τῶν κατωτέρας ποιότητος ἐρίων ὑφάσματα χονδροειδῆ καλούμενα κέντουκλα (3). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ ὑφάσματα τὰ μετὰ χρυσῶν νημάτων ὑφασμένα (χρυσουφαντα ἢ διάχρυσα) ταῦτα ἦσαν βαρέα δι' ὃ καὶ ἐχαρακτηρίζοντο ἀσήκωτα (4).

Γενικῶς τὰ φορέματα τῶν βυζαντινῶν διηροῦντο εἰς δύο κατηγορίας, τὰ πολυτελῆ ἢ κόσμια (5) καὶ τὰ κλοινὰ ἢ παγανὰ εἰς ἅ βασικῶς ἀνήκον τὰ μάλλινα.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ ὑφάσματος ἐκαλεῖτο πρόσωπον καὶ μονοπρόσωπον τὸ ἔχον μίαν καλὴν πλευράν, ἐνῶ τὸ ἔχον δύο, διπρόσωπον (6). Τὰ μὴ ἐγχρωμα ἐκ τῶν ὑφασμάτων ἐκαλοῦντο ἄσημα, ἐνῶ τὰ ἐγχρωμα χροακά (7). Ἐκ τῶν ὑφασμάτων ὀνομαστά ἦσαν τὰ βασικὰ ἐνδύματα ὀφικιάλια, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ περίφημα σκαραμάγγια, τινὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ λευκά (8). Διότι τὰ σκαραμάγγια ἦσαν διαφόρων χροῶν καὶ πολλῶν τεμαχίων (δίσχιστα) μὲ πορφύραν δὲ ἐστολισμένα (διβλάττια) (9). Ἐπίσης οἱ βυζαντινοὶ ἐφόρουσαν ἀνάλογα πρὸς τὸ ἐπάγγελμά των ἐνδύματα (ἀλιεῖς, κυνηγοί, κλπ.), τὰ πολυτελέστερα τῶν ὁποίων ἦσαν τὰ σκαράνικα ἐκ χρυσοκεντήτου Brocard (χρυσοϊκά) ἐνίοτε καὶ μὲ μαργαρίτας πεποικιλμένα (περίχυτα) (10).

Οἱ βυζαντινοὶ προετοίμων τὰ λεπτὰ ὑφάσματα, ὡς ἄλλωστε τοῦτο συνέβαινε καὶ μὲ τοὺς Ῥωμαίους. Οὕτω συναντῶμεν λιναῖα ὑφάσματα (ἀνεμίσια) καὶ ἄνευ χειρῖδων φορέματα (ἀνάρριχτα) κατάστικτα ἐκ ποικίλων λίθων καὶ μαργάρων καὶ ἕτερα λεπτὰ μεταξωτὰ φορέματα ὀθόνια καλούμενα, ἔνεκα τῆς λευκότητός των,

τεστημέναι τελωνειακαὶ ἀρχαὶ εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ κειμένην νῆσον Ἰοτάβην (W. Heyd : Histoire du commerce du levant au Moyen Age, Leipzig, 1903, vol. 1, σελ. 10). Τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μετὰξης (522) ὁ Fanfani θεωρεῖ ὡς ὑποβοηθήσαν τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον διὰ τὴν ἀναπτυχθῆ, ἐνῶ συγχρόνως ἐδημιούργησεν ἐλπίδα ὀρθοποδῆσεως καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς Δύσεως, ἥτις ἦτο ἐτοίμη νὰ δεχθῆ τὴν ζωογόνον πνοὴν ἔνεκα τῶν συνδετικῶν τῆς κρίκων μὲ τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος (A. Fanfani : Storia Economica, Milano, 1956, σελ. 44). Περὶ τούτων ἐκτενέστερον εἰς τὴν μελέτην μου : Staatwirtschaft und Handel in Byzanz εἰς «Scripta Mercaturae», Munchen, 1971 - 1972).

1. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει ὑφάσματα καὶ ἐκ πίσης (Patr. Grec. 29, 161 καὶ 31, 289), ὃ δὲ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἐκ λαγωῦ (Patr. Gr. 70, 708).

2. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 25.

3. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 23.

4. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 27.

5. Εἰς ταῦτα δέον ὅπως περιλάβωμεν καὶ τὰ μετὰ μαργάρων πεποικιλμένα (περιμάρμαρα, λιθένδυτα, περιμάργαρα, μαρμαρένδυτα) (Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 31).

6. Φ. Κουκουλέ : Ἀδτόθι, σελ. 33.

7. Φ. Κουκουλέ : Ἀδτόθι, σελ. 34.

8. Μὲ τὸ χρῶμα αὐτὸ τὰ ἐφόρουσαν τὸ Πάσχα (N.P. Kondakov : Les costumes orientaux à la cour Byzantine εἰς «Byzantion Revue Internationale des Études Byzantines», tome I, 1923, σελ. 13 καὶ εἰς P.F. Phourikes : Περὶ τοῦ ἐτόμου τῆς λέξεως σκαραμάγγιον καθάδιον, σκαράνικον εἰς «Λεξικὸν Ἑλληνικῆς Γλώσσης» VI, 123, σελ. 144 - 474).

9. N. P. Kondakov : σελ. 16.

10. N. P. Kondakov : σελ. 17.

Ἐκ τῶν συνήθων ραπτῶν (βρακαρίων) ἀνώτερος ἦτο ἡ βεστιοπράτης καὶ ἐκαλεῖτο ράπτης διὰ τὰς περιπτώσεις κατασκευῆς ἐνδυμάτων ἐξ ἐρίου ἢ μετάξης (1).

Τὰ καταστήματα ἅτινα ἐπώλουν τὰ μάλλινα ὑφάσματα ἐκαλοῦντο τζοχαρεῖα (2). Οἱ πωληταὶ (πράται) καὶ αἱ πωλήτριαι (πράτριαι) (3) αἵτινες ἐπώλουν ἔρια νενησμένα (4) εἶχον καθωρισμένην θέσιν εἰς τὴν Πόλιν, δὲν συνέβαιεν ὁμοῦ τὸ ἴδιον διὰ τὰ μάλλινα ὑφάσματα ὧν ὁ τόπος πωλήσεως φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο καθωρισμένος.

Αἱ τιμαὶ τῶν χιτῶνων ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 8 ἕως 32 νομίσματα ἀναλόγως τῆς ποιότητος (5).

* * *

Τὰ ὑφάσματα παρήγοντο εἴτε διὰ τῶν ἐργαστηριακῶν μονάδων εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ. Εἰς τὰς συντεχνίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ τῶν πρανδιοπρατῶν εἰς ἣν ἀνήκουν καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα μολονότι ταῦτα κυρίως λαϊκῆς καταναλώσεως ὑφαίνοντο κατ' οἶκον. Καὶ μόνον τὰ προοριζόμενα διὰ τὸν στρατὸν ἀνήκον εἰς ἐργαστήρια κρατικοῦ διοικητικοῦ μονοπωλίου (6).

Τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς συντεχνίας πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ Ἐπαρχικοῦ Βιβλίου τοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὸν Λέοντα Σοφὸν (886 - 914) εἰς ὃ περιλαμβάνονται τὰ περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ἡ παραγωγικὴ δραστηριότης τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μέχρι τέλους του.

Ἡ ἐργαστηριακὴ παραγωγή εἰς τὸ Βυζάντιον, παρὰ τὴν ὑπαρξίν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν παρουσιάζει μεγάλην ἀνάπτυξιν, δι' ὃ καὶ εἰς τὴν παραγωγήν ἡ ἐργασία ἦτο ἐκείνη ἣτις ἔπαιζε τὸν βασικὸν ρόλον καὶ οὐχὶ τὸ κεφάλαιον (7), ἤσκειτο δὲ εἴτε διὰ κρατικῶν ἐργαστηρίων (μονοπωλίων) (8), εἴτε ὑπὸ ἰδιωτῶν παραγωγῶν ἐλευθέρων εἴτε ὀργανωμένων εἰς συντεχνίας. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐπαγγέλματα τόσον οἱ ἐπαγγελματίαι ὅσον καὶ οἱ ἀπόγονοί των ἦσαν προσδεδεμένοι εἰς αὐτά. Ἐπίσης ὑφίστατο ὁπωσδήποτε ἐλευθερία τιμῶν καὶ συναγωνισμὸς, παραγωγή διὰ τὴν ἀγορὰν ἀλλὰ καὶ παρέμβασις τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῶν οικονομικῶν σκοπῶν του. Οὕτω, τὸ Κράτος ὑπεισήρχετο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ὄρων τῆς ἀγορᾶς λαμβάνον μέτρα κατὰ τῆς αἰσχροκερδεῖας, τῆς νοθείας καὶ ἔναντι ἐκείνων οἵτινες ἐχρησιμοποιοῦν ἐλλειπῆ μέτρα καὶ σταθμὰ (παρακαμπανίζοντες) κλπ. (9). Ὁ κρατικὸς ἔλεγχος ἐπέβαλε διαφόρους ἀπαγο-

1. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 23.

2. L. Brehier : La civilization byzantine, Paris, 1950, σελ. 186.

3. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 241.

4. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 232.

5. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 31.

6. L. Houmanidis : The Public Finances in Byzantium εἰς «Revue Internationale d'histoire de la Banque», G^aneve, 1968, Vol. I, σελ. 207.

7. Α. Θ. Χουμανίδη : Μαθήματα Ἱστορίας Οἰκονομικοῦ Βίου, Ἀθῆναι, 1969, τεῦχος Β', σελ. 238, Α. Διομήδη : Ἡ Βυζαντινὴ Οἰκονομία καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς παρεμβάσεως, σελ. 3.

8. Φ. Κουκουλέ : Τόμ. Β', σελ. 252 - 253.

9. Κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα, γνωρίζομεν ἐκ τοῦ Ἐπαρχικοῦ Βιβλίου, ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ πώλησις μετάξης εἰς Ἑβραίους πρὸς μεταπώλησιν ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς καὶ τοὺς σπαρακαρίους νὰ ἐξάγουν δούλους ἢ ἐργάτας γνωρίζοντας τὴν τέχνην τῆς μετάξης. Ὡσαύτως πολυτελεῖ

τὴν ἐξαγωγὴν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων προϊόντων καὶ τὴν εἰσαγωγὴν εὐθιγῶν εἰδῶν διατροφῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν οἰκοτεχνίαν οἱ χειροτέχνα εἰργάζοντο οἱ ἴδιοι μετὰ τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἢ καὶ ὑπὸ δούλων βοηθούμενοι, ἐνῶ τὰ ἐργαστήρια ἐχρησιμοποιοῦν καὶ ἐλευθέρους ἐργάτας.

Κατὰ Ostrogorsky ὁ μισθὸς ἐνὸς ἐργάτου γενικῶς ἐκυμαίνεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς 6,5 νομίσματα ἐτησίως ἴσα πρὸς 100 προπολεμικὰ χρυσᾶ φράγκα διὰ δὲ τὸν ἀνειδίκευτον ἐργάτην τὸ ἡμερομίσθιον ἐκυμαίνεται περὶ τὸ 1 κεράτιον, ἡμερησίως, ἐνῶ διὰ τὸν εἰδικευμένον 1-2 νομίσματα μηνιαίως (1).

* * *

Ὡμιλήσαμεν ἤδη περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἐρίου ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ἐπεξεργασίας του, τῆς μετατροπῆς του εἰς ὕφασμα, καὶ τὰς ἐνδυμασίας, τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς κατὰ μεγάλην ἢ μικράν ἔκτασιν καὶ τὴν ὀργάνωσίν της ὡς καὶ γενικῶς μετὰ τὰς ὑπηρεσίας μεθ' ἧς ἡ παραγωγή αὕτη συνεδέετο μετὰ τὴν κατανάλωσιν. Κατωτέρω θὰ ἀναπτύξωμεν τὰ περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐμπορίου τῶν ὑφασμάτων, κατὰ τὸν 12ον καὶ 13ον αἰῶνα, ἀφοῦ πρῶτον ὀμιλήσωμεν περὶ τῶν καταβαλλομένων διὰ τὸ ἐμπόριον εἰς τὸ Κράτος φόρων.

Προκειμένου περὶ τῶν καταβαλλομένων εἰς τὸ ἐμπόριον φόρων γνωρίζομεν ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας ἴσχυεν ἡ ὀκτάβα τελωνειακὸς φόρος ad valorem (12,5%) ἐπέκτασις τῶν ἐπὶ Ρώμης vestigialia καὶ portorium. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συλλογῆς τοῦ φόρου τούτου ἦσαν οἱ ὀκταβάριοι. Ἡ ὀκτάβα σὺν τῷ χρόνῳ ὑποκατεστάθη ἀπὸ τὴν δεκάτην ἣτις καὶ κατέληξεν εἰς τὰ κομμέρκια (2). Ἡ ὀκτάβα, ἡ δεκάτη καὶ τὰ κομμέρκια ἐπέτρεπον τὴν ἀγοραπωλησίαν, τῶν κομμερκίων ἐπιβαρυνόντων τὰ διάφορα εἶδη μετὰ 12% καὶ ἀργότερον μετὰ 10% ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῶν (3). Καὶ μόνον ἐξηροῦντο τῆς καταβολῆς κομμερκίων τὰ διὰ τὴν Αὐλὴν καὶ τὸν στρατὸν προοριζόμενα, τὰ προσωπικὰ ἀντικείμενα τοῦ ὑποκειμένου εἰς κομμέρκιον φόρον (ad usum proprium), καὶ οἱ ναύκληροι (navicularii), οἵτινες κυρίως ἠσχολοῦντο μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν σίτου καὶ δημητριακῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν (ἀπὸ Νικηφόρου Α' 802-811). Δὲν ὑπέκειντο ἐπίσης εἰς φορολογίαν οἱ πρεσβευταὶ διὰ τὰ μὴ ἀπογορευόμενα (quae sunt fanem lege concessae) καὶ τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη τὰ διὰ τὴν γεωργίαν προοριζόμενα : «οὐ δίδωσι τέλους ὑπὲρ ὧν εἰς ἰδίαν χρειάν ἢ γεωργίαν ἀποφέρει, οὐδὲ ὑπὲρ ὧν φύσκῳ εἰσκομίζεται» (4).

1. A. Ostrogorsky : Löhne und Preise εἰς «Byz. Zeitschrift», Vol. 32 (1932) καὶ εἰς Φ. Κουκούλε : Τόμ. Β', σελ. 245.

2. Περὶ τούτων ὡς ἐπίσης καὶ περὶ τῆς διαμάχης ἐὰν ἡ ὀκτάβα ἦτο φόρος ἐπὶ τῶν πωλήσεων, εἰς Hélène Antoniadès - Bibicou : Recherches sur les douanes à Byzance, l' octava, le kommerktion et les commerciales, Paris, 1963, σελ. 39 κ. ἐπ. G. Millet : L' Octava impôt sur les ventes dans le bas Empire εἰς «Mélanges G. Glotz», Vol. II, Paris, 1932, σελ. 625 - 643. Διὰ τὰ κομμέρκια καὶ εἰς T. Bertellè : Igiolielli della Corona Byzantina dati in pegno alla Repubblica Veneta nel sec. XIV e Mostino II della Scala εἰς «Studi in Onore di Amintore Fanfani» Vol. II, Milano 1962, σελ. 91.

3. L. Brehier : Les Institutions de l' Empire Byzantin, Paris, 1949, σελ. 263 κ. ἐπ.

4. Θεοδ. Κῶδιξ VII 20, 2. Κῶδιξ Ἰουστιν. IV 61, 5, Ζέπου Just. IV, σελ. 370.

βύκινον), Ἀπάμεια, Σιδών, Τύρος, Βηρυττός, ἦτις ἦτο λίαν ὀνομαστή διὰ τὰ ὑφάσματα της καὶ δὴ διὰ τὰ μάλλινα της ὡς καὶ ἡ Λαοδικαία (1).

Κατὰ τὸν 12ον μὲ 13ον αἰῶνα ἡ Νίκαια ἦτο ἐκείνη, ἥτις πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένη, ἀπετέλει μέγα ἐμπορικὸν κέντρον. Αὕτη ἔχουσα ἐκτεταμένην κτηνοτροφίαν οὐχὶ μόνον ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν πρώτην ὕλην, τὸ ἔριον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχῃ αὕτη ἰδίαν παραγωγὴν ὑφασμάτων ἐν οἷς καὶ τὰ μάλλινα ὡς καὶ οἱ τάπητες (2).

Πλὴν τῆς Νίκαιας καὶ ἡ Τραπεζοῦς, ἡ διατηρήσασα τὴν ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν μέχρι τοῦ 1461, καὶ πρωτεύουσα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας διατελέσασα, ἔχουσα πλουσίας βοσκὰς κατέστη κέντρον παραγωγῶν ἐρίων καὶ ὑφασμάτων. Τὸ ἐμπόριόν της χερσαίον καὶ θαλάσσιον, τὴν ἔφερον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Περσίαν, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Κριμαίαν ὡς καὶ μὲ τὴν Χερσῶνα καὶ ἄλλα ἐμπορικὰ κέντρα.

Εἰς τὴν ἑλληνικὴν Χερσόνησον ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο μέγα ἐμπορικὸν κέντρον διαθέτουσα μεγάλας βιοτεχνίας ἐπὶ παντοειδῶς ἀντικειμένου (χαλκοῦ, ὀρειχάλκου, σιδήρου, ὑέλου) ὑφασμάτων καὶ ταπήτων (3), ἐνῶ ὡς ἀγορὰ τοῦ ἐρίου καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἀκόμη διετήρησε τὴν θέσιν της (4).

Αἱ Θῆβαι μέχρι τῆς καταλήψεώς των ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν ἦσαν ὀνομασταὶ διὰ τὴν μεταξοπαραγωγὴν των, τοῦ ἐρίου ἐρχομένου εἰς δευτέραν μοῖραν ἀναδειχθέντων τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων Ἑβραίων εἰς σπουδαίους τεχνίτας τῆς μετάξης. Εἰς τὴν ἐριοπαραγωγὴν διεκρίνετο ἡ Πελοπόννησος, παρὰ τὴν σπουδαίαν θέσιν τὴν ὅποιαν κατεῖχον καὶ εἰς τὰ μεταξωτὰ αἱ πόλεις : Κόρινθος, Πάτραι, Σπάρτη, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Καλάβρυτα, Καλαμάτα.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν ἦτο τὸ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ.Χ.) ἀπόγειον τῆς ἐξαπλώσεώς της. Τόσον αἱ ἤδη ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος ἀποκορυφωθείσαι τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαὶ (5) ὅσον καὶ ἡ πίεσις, ἥτις ἐξησκίθη ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν (6) μετέπειτα ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ ἐξελληνισθέντος βυζαντινοῦ κράτους, ἐπέπρωτο νὰ στερήσῃ τελικῶς τὴν αὐτοκρατορίαν ἐκ τῶν ἀπωτέρων ἐπαρχιῶν της τῆς Ἀνατολῆς, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ μὲ ἐκεῖνας εἰς τὴν Δύσιν, περιορισθείσης τῆς κυριαρχίας της εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ τινὰς ἐπαρχίας τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁμως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1204) ἐπέφερε καὶ τὸ ἀποφασιστικὸν κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας πλῆγμα, ἐξ οὗ αὕτη παρ' ὄλην τὴν προσωρινὴν ἀνάνηψίν της, μὲ τὴν ἐκ τῶν Λατίνων ἀπελευθέρωσίν της (1261), δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκτήσῃ τὴν παλαιάν της θέσιν.

1. Α.Θ. Χουμανίδη : Μαθήματα Ἱστορίας Οἰκονομικοῦ Βίου, Τεῦχος Β', σελ. 193 - 194.

2. Περί τῆς ποιότητος τῶν βυζαντινῶν ταπήτων καὶ εἰς L. Brehier : La civilisation byzantine, σελ. 187. Α.Θ. Χουμανίδη : σελ. 194.

3. Εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ταπήτων ἐπὶ Κομνηνῶν ἰδιαίτερος διεκρίνοντο οἱ Ἑβραῖοι (L. Brehier : Ἀπόθι).

4. Α.Θ. Χουμανίδη : Μαθήματα Ἱστορίας Οἰκονομικοῦ Βίου, Τεῦχος Γ', σελ. 417.

5.6. L. Halphen : Les Barbares, des grandes invasions aux conquêtes Turques du XI siècle, Paris, 1926. W. Cash : The Expansion of Islam, London, 1928.

γωγὴν ἢ Φλωρεντία κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα, μετὰ τῶν πόλεων Παλέρμον (1), Κατόν-
τσερο, Λούτσερα, Βολωνία, Μιλᾶνον καὶ Βενετίαν ἀντηγωνίζετο τὸ Βυζάντιον,
ἐξάγουσα μεταξωτὰ εἰς τὴν Ἄνατολὴν (2).

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἰταλικῶν πόλεων
τάς ἔφεραν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν Πορτογαλίαν (3), τὴν Φλάνδραν, τὴν Ἀγγλίαν, εἶτα
δὲ καὶ μὲ τὴν Βόρειον Θάλασσαν, τὸ Βυζάντιον οὐχὶ μόνον ἀπεστερεῖτο τῶν πρὸς
τὴν Δύσιν διεξόδων τοῦ ἀλλὰ ἐξεδιώκετο καὶ ἐκ τῶν ἀγορῶν τῆς Ἄνατολῆς. Διότι
οἱ Λατῖνοι, διὰ τῶν Σταυροφοριῶν, ἐπέτυχον νὰ θέσουν πόδα ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ
τοῦ φεοῦδου τῆς Ἄνατολῆς (4).

Οὕτω, τὸ Βυζάντιον εὐρέθη πρὸ δύο συμπληγᾶδων, αἵτινες ἐστένευον τὴν
ἔκτασιν τοῦ ἐμπορίου τῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔνεκα τῆς ἀραβικῆς ἐπεκτάσεως, ἥτις τὸ
ἀπεστέρει ἀπὸ πλουσιωτάτας ἐπαρχίας εἰς τὴν Ἄνατολὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῶν
ἀνθουσῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ τῆς διεισδύσεως τῶν ἐντὸς τῶν ἀγορῶν τοῦ (5).

Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις εὐνοοῦμεναι ὑπὸ τῶν παραχωρηθέντων κατὰ καιροῦς
ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου προνομίων (6) καὶ τῶν σταυροφορικῶν πριγκηπάτων ὑπεκατέ-
στησαν οὐσιαστικῶς τὸ Βυζάντιον εἰς τὸ ἄλλοτε σφίζον ἐξ ὄργανου ἐμπόριόν του.

Τὰ προνόμια ἅτινα ἀπελάμβανον οἱ Ἑνετοὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπι-
σημοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Χρυσοβούλων (Bolla d' Oro), τοῦ 992 καὶ 1082, δι' ὧν
παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς ἰδιαίτερα σκάλα ὡς καὶ ἰδιαίτερα ἰδρύματα καὶ καταστή-
ματα. Τὰ Χρυσόβουλα ταῦτα ἠκολουθήθησαν ἐπὶ Κομνηνῶν μὲ ἕτερα δύο τὸ
ἐπὶ Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ (1126) καὶ ἐπὶ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1147) (7). Εἰς

1. Τὸ Παλέρμον ἐπίσης ἐξῆγεν καὶ μάλλινα ὑφάσματα ἀνεπτύχθη δὲ ἡ ὑφασματοπαραγωγὴ
τοῦ ἰδίου κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα (C. Tresselt : Il Mercato dei Panni a Palermo Nella Prima Metà
Del Sec. XV εἰς «Economia e Storia» No. 2 Milano, 1957).

2. A. Fanfani : Storia Economica σελ. 202 καὶ C. Day : History of Commerce, New York.
1950. σελ. 83. Ὁ Νορμανδὸς Ρογήρος Γυϊσκάρδος, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 11ου αἰῶνος μετέφερε τὸ
μυστικὸν τῆς μεταξοπαραγωγῆς καὶ τῆς τέχνης τῆς ὑφάνσεως ἐκ Θηβῶν καὶ Κορίνθου (N. Baynes :
The Byzantine Empire, London, 1926, σελ. 210).

3. Τὸ μετὰ τῆς Πορτογαλίας ἐμπόριον ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος ἦνθει ὅτε τὸ 1338 ὁ φλωρεν-
τινὸς οἶκος Bardi ἐπέτυχε προνόμια ἀπὸ τῶν Βασιλέα τῆς Πορτογαλίας (Virginia Rau : A
Family of Italian Merchants in Portugal in the XV Century : The Lomellini, εἰς «Studi in Onore
di Armando Sapori», Milano, 1962).

4.5. L. Houmanidis : Byzantine Commerce, the Impact on it of Arab Expansion and the
Rise of the Italian Cities εἰς «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς» τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης πρὸς τιμὴν τοῦ καθηγητοῦ Π. Δερτιλῆ (ἀνάτυπον) Θεσσαλονίκη, 1969, σελ.
141 - 178.

6. W. Heyd : Vol. I, σελ. 163 καὶ C. Day : History of Commerce, σελ. 79 κ. ἐπ. καὶ εἰς
H. Antoniadis - Bibicou : σελ. 108 κ. ἐπ. L. Belgrano : Prima Serie di Documenti Riguardandola
la Corona di Pera εἰς «Atti Della Società Ligure di Storia Patria», Genova, 1877, Vol. XIII,
σελ. 97 - 336.

7. F. Chalandon : Les Comnènes, Etudes sur l' Empire Byzantine au XI et XII Siècles,
Paris. 1900 - 1912, Vol. I - II. A. Sapori : Studi di Storia Economica (Secoli XIII - XIV - XV)
Firenze, 1955, Vol I, σελ. 623. G. Luzzatto : σελ. 194 καὶ L. Halphen : Le Rôle des Latins dans
l' Histoire Interieure de Constantinople à la fin du XII Siècle εἰς «Melanges Ch. Diehl», Paris,
1930, σελ. 141 - 145.

ἀντίρροπον τῶν πρὸς τὴν Βενετιάν προνομίων τούτων ἠδυνώθησαν καὶ αἱ ἄλλαι Ἰταλικαὶ πόλεις. Οὕτως, ὁ Ἀλέξης Α΄ Κομνηνὸς παρεχώρησεν εἰς τοὺς Πισσάτας 1111) πλὴν τῆς συνοικίας τῶν, καὶ ἀποθήκην καὶ σκάλαν εἰς τὸν λιμένα, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσάγῃ ἢ Πίζα ἐλευθέρως τὰ ἐμπορεύματά της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς καὶ τὴν ἄνευ τελῶν εἰσαγωγὴν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου (1). Προκειμένου ὁμως περὶ ἐμπορευμάτων ἀγοραζομένων ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μεταφερομένων ἐντὸς αὐτῆς μόνον 4% τέλη ἐπεβάλλοντο (2).

Ἐπὶ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνοῦ (3) ἐπίσης ἐγένετο ἕτερα ἰσοβαρῆ παραχωρήσεις εἰς τοὺς Πισσάτας διὰ νὰ ἀκολουθήσουν βραδύτερον καὶ τὰ μεγαλύτερα προνόμια καὶ οἱ ἕτεροι ὁμως ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπέτυχον καὶ τὰ μεγαλύτερα προνόμια καὶ συνεχῶς ἀπέκτων περισσότερα. Οὕτω, κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ ἕτεροι ἐπέτυχον ἀπὸ τοῦ νὰ τοὺς παραχωρηθῇ καὶ ἡ παλαιὰ ἐβραϊκὴ σκάλα (4) δι' ἧς καὶ οἱ βυζαντινοὶ ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος ἐστράφησαν εἰς τοὺς Γενουάτας, παραχωρηθέντων εἰς αὐτοὺς διαφόρων προνομίων τὸ 1155, 1169, 1192 καὶ 1201, ὅτε ἐπέτυχον ἰδικὴν τῶν συνοικίαν καὶ ἐκκλησίαν, ἐνῶ ἐπὶ Ἰσαακίου Ἀγγέλου οἱ Γενουάται ἀπήτησαν καὶ ἐπέτυχον μείωσιν τῶν καταβαλλομένων τελῶν ἀπὸ 4% εἰς 2% (5).

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πολιτικῆς αὐτῆς τὸ Βυζάντιον ἐστράφη καὶ εἰς ἄλλους ξένους τῆς Δύσεως, ἵνα καὶ οὗτοι ἀποκτήσωσι προνόμια, πολιτικὴ ἦτις ἀφεώρα καὶ εἰς τὸν ὄγκον τῶν ἐσόδων τοῦ κράτους διὰ τῶν τελωνείων. Διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς εἰσήγοντο ὑφάσματα ἐκ Φλάνδρας, Ρένς καὶ τῆς Φλωρεντίας, ἦτις ἐφιλοδόξουν νὰ καθέξῃ θέσιν οἶαν καὶ αἱ ἄλλαι Ἰταλικαὶ πόλεις, ὅπερ ἐπέτυχε μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πίζης (1406) κατ'ὀψιν συμφωνίας μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Η΄ Παλαιολόγον (1425-1448) (6).

Ἐξαιρετικὰ προνόμια ἐπίσης ἐπέτυχε καὶ τὸ Ἀμάφι, ὡς ἐπίσης καὶ οἱ καταλανοὶ ἔμποροι, οἵτινες κατέβαλον τέλη κάτω τοῦ 3% (7), ἡ Βαρκελώνη, ἡ Ἀραγὼν, ἡ Βαλένθια, ἡ Τορτοῦη, ἡ Μαγιόρκα καὶ ἡ Δημοκρατία τῆς Ραγούσης (8). Ἡ τελευταία μολοντί παρήγε λινὰ καὶ μάλλινα κατωτέρας ποιότητος, ἐλάχιστα ἔκ τούτων εἰσήγεν (9), ἀντιθέτως δὲ προέβαιεν εἰς ἐξαγωγὰς, κατ' ἀρχὴν ἰταλικῶν ὑφασμάτων εἰς Ἀνατολὴν καὶ βραδύτερον ἰδικῶν τῆς (Panni Ragusei), τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἰδιαιτέρως ἀναπτυχθεισῶν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος. Ἦτο δὲ τοιαύτη ἡ ἐμπορικὴ διεξόδος τῆς Ραγούσης, ὥστε αἱ σχέσεις της μετὰ τῆς ἐπίσης ἐξαγούσης

1. 2. W. Heyd : Vol I, σελ. 193 - 194.

3. 4. W. Heyd : Vol. I, σελ. 193 - 194, 203, 204, 205, 209, 229 - 231, 240, 252, 253 καὶ A. Bon : La Pélagonnèse Byzantine jusqu'au 1204, Paris, 1951, σελ. 82 - 84. G. Bratianu : Recherches sur le Commerce Genoïse dans la Mer Noire au XIII Siècle Paris, 1928, σελ. 50, 62, 65

72 - 73, 77 - 78 καὶ J. Hatzfeld : Les Trafiquants Italiens dans l' Orient Hellenique. Paris, 1919

5. W. Heyd : Vol. I, σελ. 259.

6. 7. W. Heyd : σελ. 204 καὶ 229.

8. L. Brehier : La Civilisation Byzantine, Paris, 1950, σελ. 230.

9. B. Krekic : Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Age, Paris 1961, εἰς ἐκδ. P. Lemerle : Ecole Pratique en Hautes Etudes Sorbonne VI Section (Documents et Recherches sur l' Economie des Pays Byzantins), σελ. 104.

10. B. Krekic : σελ. 105.

μάλλινα Βενετίας νά ὀξυνθῶσιν (1). Μάλιστα ἐγένετο καὶ λαφυραγώγησις ραγούσιων ὕφασμάτων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἐν Κερκύρα, μέρος τῶν ὁποίων ἐπεστράφη κατόπιν παρεμβάσεως τοῦ Κυβερνήτου τῆς Οὐγγαρίας παρὰ τῆ Βενετία Υἰανος Hunyady (2).

* * *

Ἦδη τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου (610 - 641), ὅτε τοῦτο πλήρως ἐξελληνίσθη, διήλθε διαφόρους περιπετείας, ὀφειλομένας εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν κατ' αὐτοῦ εἰσβαλλόντων λαῶν, τὴν περὶ εἰκόνων διαμάχην καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς περισπασμοὺς ἐξ ἐπαναστάσεων καὶ διχασμῶν. Τὸ καίριον ὁμῶς πλήγμα ἐδόθη κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ὡς ἐλέχθη, μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς βασιλευούσης ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1204) (3). Ἐκτοτε τὸ Βυζαντινὸν ἐμπόριον ἔφθινε συνεχῶς μέχρις ὅτου τὸ 1453 κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἢ βασιλεύουσα καὶ βαθμιαίως ἢ ἄλλοτε κραταιὰ αὐτοκρατορία περιήλθεν εἰς αὐτοὺς.

Ἐνόσω τὸ Βυζάντιον ὠδεύεν εἰς τὴν κατιοῦσαν καὶ τὸ ἐμπόριόν του παρήκμαζε, νέα βάρη ἐπ' αὐτοῦ ἐτίθεντο ὑπὸ μορφήν διαφόρων φόρων πρὸς ἐπαύξησιν τῶν φθινόντων πόρων του, αἱ τιμαὶ τῶν μαλλίνων ὕφασμάτων ἀνῆρχοντο καὶ εἰς τοῦτο συνέβαλε καὶ ἡ γενικὴ ὕψωσις τῶν τιμῶν ἕνεκα τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος (4).

Ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ (527-565) ἔχομεν ἤδη κρίσιν, ἣτις ὑπενόμεινε τὰ δημοσιονομικὰ καὶ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, ματαίως δὲ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος προσεπάθησεν νά τὴν θεραπεύσῃ, τὸ Ἔδικτον τοῦ 539 εἶχεν ἐλάχιστα ἀποτελέσματα. Ἡ ἀπώλεια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Β. Ἀφρικῆς καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, βραδύτερον, ἐστέρησε αὐτὴν πηγῶν νομίσματος (5). Μὲ τὴν κατιοῦσαν πορείαν τῆς Αὐτοκρατορίας τὸ νόμισμά της ἐπίσης συνεχῶς ἐνοθεύετο (6), ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος, ὅποτε αἱ διαταραχαὶ τῆς Οἰκονομίας ἐγίνοντο συχνότεραι, ὥστε ἐπὶ Βασιλείου Β' καὶ Κωνσταντίνου Ζ' τὸ νόμισμα ἀπὸ 4 gr. 30 νά κατέλθῃ εἰς 4 gr. Ἐπίσης ἠλλοιώθη ὁ τίτλος τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά (936 - 969) ὡς ἡ πρᾶξις αὕτη ἀποδίδεται εἰς αὐτόν, κληθέντος τοῦ νομίσματος

1.2. B. Krekic : σελ. 106.

3. G. Walter : La Ruine de Byzance 1204 - 1453, Paris, 1958, σελ. 311 κ.ἐπ.

4. Αἱ τιμαὶ τῶν εἰδῶν διατροφῆς συνεχῶς ὕψουντο, ὥστε ἡ Κωνσταντινούπολις νά καταστῇ ἀκριβὴ πόλις (E. Ashtor : Histoire des prix et des salaires dans l'Orient Medieval, Paris, 1969, σελ. 488). Ἦδη ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ ἀρχὰς τοῦ 10ου αἰῶνος σημειοῦται ἄνοδος εἰς τὴν τιμὴν τῶν δημητριακῶν (A. Andréades : De la monnaie et de la puissance d'achat des metaux précieux dans l'empire byzantin εἰς «Byzantion» (1924), σελ. 92 κ. ἐπ. Ἐπίσης εἰς Δ. Ζακυθινόν : Περὶ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου ἐν Βυζαντίῳ εἰς ΕΕΒΣ 12, σελ. 389 κ. ἐπ.). Πλὴν ὁμῶς τῶν εἰδῶν διατροφῆς ἐσημειώθη ὕψωσις τῶν τιμῶν καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀγαθὰ καὶ μεταξύ τούτων εἰς τὰ ἔρια.

5. Α. Ἀνδρεάδη : Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, σελ. 412.

6. Α. Διομήδη : Οἰκονομικαὶ περιπέτειαι τοῦ παρακμάζοντος Βυζαντίου. Ἡ τελικὴ πτῶσις τοῦ Βυζαντινοῦ νομίσματος, εἰς Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς. Ἀθῆναι, 1939 καὶ D. Zakythinis : Crise monétaire et Crise Economique à Byzance du XIIIe au XV siecle, Athènes, 1948).

τερτατηροῦ (1). Προσέτι ἐπὶ Νικηφόρου Βοτανειάτη (1058 - 1081) καὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ τὸ νόμισμα ὑποκείμενον εἰς περαιτέρω νόθευσιν προεκάλει δυσπιστίαν εἰς τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς (Inginocchiato). Ὁ Ἰωάννης Βατάτζης, ἐξ ἄλλου, ἔκοψε δύο εἰδῶν χρυσᾶ νομίσματα, ἓνα διὰ τὰς ἐσωτερικὰς συναλλαγὰς 16 καρᾶτων καὶ ἓνα διὰ τὰς ἐξωτερικὰς 24 καρᾶτων, ἐπὶ δὲ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅτε ἀνεκατελήθη ἡ Κωνσταντινούπολις (1261), ὁ τίτλος τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος κατῆλθεν εἰς τὰ 15 καρᾶτια, ὥστε κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα νὰ ἀποκορυφωθῶσιν αἱ ἐκ τοῦ νομίσματος διαταραχαὶ εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Βυζαντίου, διὰ νὰ ἐκπέσῃ μέχρι τῆς Ἀλώσεως ὁ τίτλος του εἰς τὰ 9 καὶ κατόπιν τὰ 5 καρᾶτια, ἤτοι νὰ ἀπωλέσῃ τὰ 90 % τῆς ἀξίας του (2).

Οὗτω τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (324 - 337) κοπὲν σόλιδον ἢ νόμισμα ἢ ὑπέρπυρον ἴσον πρὸς τὸ $1/72$ τῆς ρωμαϊκῆς λίβρας βάρους 4 gr. 55 τίτλου 24 καρᾶτων καὶ ἀξίας 15 φρ. 43 (τῆς Λατινικῆς Νομισματικῆς Ἐνώσεως) κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ὑπετιμήθη ὡς ἐξῆς : Μεταξὺ 1222 καὶ 1259 τὸ ὑπέρπυρον ἰσοῦτο πρὸς 10 φρ. 10, ἐνῶ μεταξὺ 1261 καὶ 1282 ἐξέπεσεν εἰς 9 φρ. 46 διὰ νὰ ἐκπέσῃ ἡ τιμὴ του μετὰ τὸ 1282 εἰς 8 φρ. 83 καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος εἰς 7 φρ. 57, περὶ δὲ τὸ 1335 εἰς 7 φρ. 18 (3).

Ὑπὸ τὸ κλίμα αὐτὸ τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἔσπευσαν νὰ κόψουν καὶ νὰ ἀναδείξουν τὰ ἰδικὰ των, ὡς ἡ Φλωρεντία τὸ 1252, τὸ φλωρίνιον καὶ ἡ Γενοῦη τὸ γεοῖνόν, ἐνῶ τὸ 1284 ἡ Βενετία τὸ δουκάτον (4). Ἡ ὑποτίμησις αὕτη τοῦ βυζαντινοῦ νομίσματος μετὰ τὴν σειρὰν τῆς εἰχεσοβαρᾶς συνεπειᾶς ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου του, διὰ νὰ περιπέσῃ τοῦτο εἰς ἐπιθανάτιον ρόχγον μέχρι τῆς Ἀλώσεως.

Τοιαῦται αἱ πλευραὶ τινεὶς τοῦ ἐμπορίου τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων εἰς τὸ Βυζάντιον μεταξὺ 12ου - 13ου αἰῶνος. Ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης

1. Ὁ Ἀνδρεάδης ἀμφισβητεῖ ὅτι ἡ ὑποτίμησις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ (Α. Ἀνδρεάδης: Ἐν. ἀν., σελ. 405). Ἀν. Χριστοφιλόπουλος: Τὸ Ἐπαρχικὸν Βιβλίον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ αἱ Συντεχνιαὶ ἐν Βυζαντίῳ, Ἀθήναι, 1935, σελ. 21 κ. ἐπ. Ἐπίσης τοῦ ἰδίου: Ζητήματά τινα ἐκ τοῦ Ἐπαρχικοῦ Βιβλίου εἰς «Ἑλληνικὰ» Τόμ. II (1939) σελ. 129. A. Frolov: Les Nomes des Monnaies dans le Typicon de Pantocrator εἰς «Byzantino-Slavica», Vol. 10, 1949, σελ. 251 κ. ἐπ. Τὸ τεταρτητὸν νόμισμα ἦτο ὀλίγον ἐλαφρότερον εἰς βάρους τοῦ $1/4$ τοῦ Solidus. (Ἀν. Χριστοφιλόπουλος: Ζητήματά τινα ἐκ τοῦ Ἐπαρχικοῦ Βιβλίου εἰς «Ἑλληνικὰ» Τόμ. IA' σελ. 129).

2. G. Ostrogorsky: σελ. 390, 506 καὶ L. Brehier: La Civilisation Byzantine, σελ. 225.

3. D. Zakythinos: σελ. 10.

4. Α. Ἀνδρεάδης: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, Ἀθήναι, 1918, σελ. 412. Α. Διομήδης: Οἰκονομικαὶ περιπέτειαι τοῦ παρακμάζοντος Βυζαντίου. Ἡ τελικὴ πτώσις τοῦ Βυζαντινοῦ νομίσματος εἰς «Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῆς καὶ Δημοσίας Οἰκονομικῆς», Ἀθήναι, 1939. D. Zakythinos: Crise Monétaire et Crise Economique à Byzance de XV Siècle εἰς «Helénisme Contemporaine», Athènes, 1948. G. Ostrogorsky: σελ. 390, 506. Κατὰ τὸ 1440 ἦτο τοιαύτη ἡ ἰσχὺς τοῦ δουκάτου, ὥστε τοῦτο νὰ ἰσοῦται πρὸς 3 καὶ πλέον ὑπέρπυρα (G. Barbieri: Le Tecniche Mercantili e la Loro Legittimità Secondo un Giurista Padovano del sec. XV Leonardo Bazioli εἰς «Annali Della Facolta di Economia e Commercio di Verona» Serie I, Vol. 1, 1964 - 1965, σελ. 53 καὶ εἰς T. Bertele: σελ. 135).

ἐξεταζόμενον τὸ ἐμπόριον τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων μᾶς δίδει τὴν εἰκόνα τῆς κατιούσης πορείας του, καὶ γενικῶς τοῦ Βυζαντινοῦ ἐμπορίου, ἔναντι ἐκείνου τῶν Λατίνων, οἵτινες ἀπεστέρησαν τοῦτο ἐκ τῶν ἀγορῶν του καὶ κατέκτησαν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀγορὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

Δεκαπενθήμερος ἐπιθεώρησις τῶν οικονομικῶν ἐξελίξεων

Ἐκδότης - Διευθυντής

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Α. ΑΝΔΡΟΥΔΙΔΑΚΗΣ

Συστηματικὴ παρακολούθησις

τῶν ἐξελίξεων τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν ξένων οικονομικῶν.

Περιέχει ἄρθρα, μελέτας καὶ στατιστικὰ στοιχεῖα.

Συνδρομαὶ ἐτησίαι

Ἐργασιῶν, Ὄργανισμῶν, Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν, Τραπεζῶν
Δρχ. 600. Ἀνωνύμων Ἐταιρειῶν, Δρχ. 300. Ἰδιωτῶν, Δρχ. 200

Ἐξωτερικοῦ : \$ 20

Γ ρ α φ ε ῖ α

Ὅδὸς Δραγατσανίου 4 — Ζ' Ὄροφος — Ἀθῆναι 122

Τηλέφωνον : 3233.437